

Μακεδονικά

Vol 5, No 1 (1963)

Ο γάμος στην Προσωπιάνη

Παναγιώτης Ε. Μάνος

doi: [10.12681/makedonika.796](https://doi.org/10.12681/makedonika.796)

Copyright © 2014, Παναγιώτης Ε. Μάνος

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

To cite this article:

Μάνος Π. Ε. (1963). Ο γάμος στην Προσωπιάνη. *Μακεδονικά*, 5(1), 291–304.
<https://doi.org/10.12681/makedonika.796>

Ο ΓΑΜΟΣ ΣΤΗΝ ΠΡΟΣΩΤΣΑΝΗ

Τὸ λαογραφικὸ αὐτὸ ὕλικό τὸ μάζεψα τὸ 1952, ὅταν ὑπηρετοῦσα ὡς καθηγήτῃς στὸ γυμνασιακὸ παράρτημα Προσωτσάνης, μικρᾶς πόλεως, κειμένης 20 περίπου χιλιόμετρα βορείως τῆς Δράμας.

Πληροφοριοδότες μου ἦσαν ἡ Εὐθυμία Πέρκου 93 χρονῶν, ὁ Θωμᾶς Σεκερτζῆς 66 χρονῶν, ὁ Πασχάλης Βεργίδης 68 χρονῶν, ὅλοι τους ἀγράμματοι, καὶ ὁ Θωμᾶς Ἀντίτσας 73 χρονῶν, τελειόφοιτος δημοτικοῦ σχολείου. Τὰ ὄραϊα καὶ ἀγνὰ αὐτὰ ἔθιμα ἐδῶ καὶ πενήντα χρόνια ἔχουν σχεδὸν ἐκλείψει καὶ μόνον στῆ μνήμη μερικῶν γερόντων διατηροῦνται σὰν μιὰ γλυκειὰ καὶ εὐχάριστη ἀνάμνηση ἐνὸς παρελθόντος, ποῦ διαρκῶς τὸ νοσταλγοῦν.

1. Προξενιά.

Τὸ ἔργον τοῦ προξενητοῦ στὴν Προσωτσάνη ἀναλαμβάνουν οἱ «προυξιντάδες»¹, ποῦ εἶναι συγγενεῖς ἢ γείτονες τοῦ νέου, ποῦ πρόκειται νὰ ἀρραβωνιαστῆ. Ὅταν πηγαίνουν στὸ σπίτι τοῦ κοριτσιοῦ, γιὰ νὰ κάνουν τὴν πρόταση καὶ νὰ πάρουν τὴν ἀπάντηση, κρατοῦν στὸ χέρι ἓνα μπουκάλι μὲ ρακί, ἀλάτι καὶ ἓνα κλωνάρι ἀπὸ πουργάρι. Ἡ ἐπίσκεψη γίνεται τὸ βράδυ καὶ οἱ γονεῖς τοῦ κοριτσιοῦ τοὺς ὑποδέχονται σ' ἓνα δωμάτιο τοῦ σπιτιοῦ των. Τὸν λόγο παίρνει ὁ πιὸ γέρος ἀπὸ τοὺς προξενητάδες καὶ λέγει στοὺς γονεῖς τὸ σκοπὸ τῆς ἐπισκέψεως. Οἱ γονεῖς, ὅταν ἀποδέχονται τὴν πρόταση, ἀπαντοῦν· «Ἄφοῦ τὸ παιδί ἄρесе τὸ κορίτσι μας καὶ τὸ θέλει, ἐμεῖς εὐχαρίστως τὸ δίνουμε». Τότε οἱ προξενητάδες βγάζουν τὸ μπουκάλι μὲ τὸ ρακί², κερνοῦν ὅλους τοὺς σπιτικούς τοῦ κοριτσιοῦ καί, ἐνῶ τὸ κέρασμα συνεχίζεται, ρίχνουν στὴ φωτιά τὸ ἀλάτι καὶ τὰ πουργάρια λέγοντας διάφορες εὐχές. Ὅταν αὐτὰ κάνουν κρότο, πιστεύουν πὼς οἱ μελλοντικοὶ θὰ ζήσουν εὐτυχημένοι. Ὅταν οἱ γονεῖς δὲν ἀποδέχονται τὴν πρόταση, γιὰ νὰ μὴ «χαλάσουν τὴν καρδιά» τοῦ παιδιοῦ, ἀπαντοῦν. «Καλὸ εἶναι τὸ παιδί, ἀλλὰ ὕστερα ἀπὸ δύο - τρία χρόνια, γιὰ τὸ κορίτσι μας εἶναι ἀκόμα μικρό.»

¹ Εἶναι δύο - τρεῖς ἄνδρες ἢ γυναῖκες περασμένης ἡλικίας.

² Οἴζο, τουρκικὸ ρακί.

Μιλήματα για προίκα ή προικοσύμφωνα δεν γίνονται. "Όλα τὰ κορίτσια καὶ τὰ πιὸ φτωχὰ ἔχουν προίκα. Ποτὲ οἱ γονεῖς δὲν δίνουν στὰ κορίτσια τῶν ἀκίνητη περιουσία ὡς προίκα, διότι αὐτὴ θεωρεῖται ἱερὴ καὶ μόνον μετὰ τὸν θάνατόν τῶν τῆν κληρονομοῦν. Τράχωμα¹ δὲν δίνεται.

"Όταν οἱ προξενητάδες φεύγουν ἀπὸ τὸ σπίτι, ἡ κοπέλλα τοὺς δίνει διάφορα δῶρα, κυρίως μαντήλια καὶ κάλτσες.

2. Ἄρραβώνας.

"Ό ἄρραβώνας λέγεται «ἄρρβώνας», ὁ νέος «ἄρρβωνιασός», ἡ νέα «ἄρρβωνιασκή» καὶ ὁ δακτύλιος ἄρραβώνας «σημάδι».

"Ό ἄρραβώνας γίνεται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον Σάββατο βράδῦ. Γίνεται σ' ὅλες τὶς ἐποχὲς τοῦ ἔτους, ἀλλὰ προτιμῶνται οἱ γιορτὲς τοῦ Εὐαγγελισμοῦ, τοῦ Θωμᾶ, τοῦ Ἁγίου Γεωργίου κ.λ.π.

Τὴν παραμονὴ τοῦ ἄρραβώνα οἱ οἰκογένειες τοῦ γαμπροῦ καὶ τῆς νύφης στέλνουν δύο παιδιά, ἡλικίας 12 ἢ 13 χρονῶν, στὰ σπίτια τῶν συγγενῶν, φίλων καὶ γνωστῶν, γιὰ νὰ τοὺς καλέσουν.

Τὴν ἡμέρα τοῦ ἄρραβώνα, στὶς 8 τὸ βράδῦ, ἀρχίζουν νὰ καταφθάνουν οἱ καλεσμένοι στὸ σπίτι τῆς νύφης. Οἱ γονεῖς καὶ οἱ συγγενεῖς τοῦ γαμπροῦ ἔρχονται τελευταῖοι. "Ό γαμπρὸς δὲν ἔρχεται στὰ ἄρραβωνιάσματα, ἀλλὰ παραμένει στὸ πατρικὸ του σπίτι. Τὸ σπίτι τῆς νύφης εἶναι στρωμένο μὲ τὰ γιορτινὰ του καὶ οἱ γονεῖς τοῦ κοριτσιοῦ ὑποδέχονται τοὺς καλεσμένους. Ἡ νύφη μένει μὲ τὶς φίλες τῆς σ' ἓνα δωμάτιο τοῦ σπιτιοῦ καὶ κουβεντιάζουν ἢ τραγουδοῦν. "Όταν ἔλθουν ὅλοι οἱ καλεσμένοι, μία κοπέλλα, συγγενῆς ἢ φίλη τῆς νύφης, τοὺς μοιράζει λουλούδια. Ἀρχίζει ἀπὸ τὸν νουνό, τὴ μητέρα καὶ τὸν πατέρα τοῦ γαμπροῦ καὶ συνεχίζει στοὺς πιὸ στενοὺς συγγενεῖς. Πίσω τῆς ἀκολουθεῖ ἡ νύφη. Αὐτὴ φιλάει τὰ χέρια ὅλων μὲ τὴ σειρὰ κι αὐτοὶ τῆς δίνουν χρήματα λέγοντας τὴν εὐχὴ «καλὰ στέφανα». Μετὰ τὸ φίλημα τῶν χειρῶν ἡ νύφη ἐπιστρέφει καὶ κερνάει σ' ὅλους γλυκό.

"Ακολουθεῖ ἡ ἀλλαγὴ τῶν δώρων. Ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος σηκώνεται ἡ μητέρα τοῦ γαμπροῦ κρατώντας σ' ἓνα ταψὶ τὰ δῶρα γιὰ τὴ νύφη.

Τὰ δῶρα γιὰ τὴ νύφη εἶναι ἓνα δακτυλίδι, φλουριά γιὰ τὸ λαιμό, σκουλαρίκια, τσιμπέρια², κάλτσες καὶ παντόφλες. Τὰ δῶρα γιὰ τὸ γαμπρὸ εἶναι ἓνα ζευγάρι κάλτσες, ἓνα πονκάμισο καὶ μία χρυσοῦ «βρακοζῶνα». Αὐτὰ ὅλα λέγονται «μπουχτσιάλικ».

Ἡ μητέρα τοῦ γαμπροῦ μὲ τὸ δεξιὸ χέρι παίρνει τὰ δῶρα τῆς νύφης, ἐνῶ μὲ τὸ ἀριστερὸ δίνει τὰ δῶρα τοῦ γαμπροῦ στὴ μητέρα τῆς νύ-

¹ Προίκα σὲ μετρητὰ (μεσαιωνικὸ ῥῆμα τραχῶνω = προικίζω μὲ τραχὺ νόμισμα).

² Γυναικεῖος κεφαλόδεσμος, τουρκικὸ tsember.

φης. Τὴν ὥρα πὸν ἀλλάζουν τὰ δῶρα λένε τὴν παρακάτω εὐχή· «Νὰ μᾶς ζήσουν καὶ νὰ ἔχουν καλὴ ἀγάπη.» Ἀκολουθεῖ κατόπιν γλέντι καὶ κατὰ τὰ μεσάνυχτα διαλύονται καὶ γυρίζουν στὰ σπίτια των.

Ἡ πρώτη ἐπίσκεψη τοῦ γαμπροῦ στὸ σπίτι τῆς νύφης γίνεται ὕστερα ἀπὸ ἑπτὰ ἢ δεκαπέντε μέρες. Στὴν ἐπίσκεψη αὐτὴ τὸν συνοδεύουν πέντε ὡς ἑπτὰ φίλοι του. Στὴ νύφη φέρνει διάφορα δῶρα, τσεμπέρια, πιαντόφλες, μπιμπλιά κ.λ.π. Κάθονται ἀρκετὴ ὥρα καὶ κατόπιν φεύγουν. Τὴν ὥρα πὸν φεύγουν ἡ νύφη δωρίζει ἀπὸ ἓνα μαντήλι στὸν καθένα καὶ ἓνα λουλούδι μὲ τέλια. Ἡ μητέρα τῆς νύφης δωρίζει καὶ αὐτὴ στὸν γαμπρὸ ἓνα τσεμπέρι μεταξωτὸ ἢ μάλλινο. Ὄταν τὸ βάζει στὸν κόρφο του, τοῦ δίνει καὶ ἓνα μπάτσο μὲ τὸ δεξί της χέρι.

Οἱ ἐπισκέψεις τοῦ γαμπροῦ ἐπαναλαμβάνονται κάθε Κυριακῇ. Στὸ σπίτι τὸν ὑποδέχεται ἡ πεθερά, ἐνῶ ἡ νύφη λίγη ὥρα μένει μαζί των. Ὄταν συμβῆ νὰ εἶναι ἡ νύφη μόνη στὸ σπίτι, τότε κλειδώνει τὴν πόρτα καὶ δὲν ἀνοίγει. Ἡ νύφη σ' ὅλο τὸ διάστημα τοῦ ἀρραβώνα δὲν πηγαίνει στὸ σπίτι τοῦ γαμπροῦ. Ὄταν εἶναι στὴ βρύση ἢ κάπου ἄλλου καὶ μαθαίνει πὸς ἔρχεται ὁ γαμπρός, φεύγει γιὰ νὰ μὴ συναντηθοῦν.

Ὁρισμένες γιορτές, ὅπως τὸ Πάσχα, τῆς Παναγίας, τῶν Βαίων κλπ. στέλνει ὁ γαμπρός στὴ νύφη μέσα σ' ἓνα πιάτο μὲ μπιμπλιά διάφορα δῶρα, ποδιές, παντόφλες, κάλτσες καὶ ἄλλα. Τὴ γιορτῇ τοῦ Πάσχα στέλνει μιὰ ἄσπρη λαμπάδα καὶ ἓνα ζευγάρι παπούτσια. Ἡ νύφη στέλνει στὸ γαμπρὸ κάλτσες, μαντηλάκια καὶ λουλούδια μὲ τέλια.

Σ' ὅλο τὸ διάστημα τοῦ ἀρραβώνα ἡ νύφη μὲ τοὺς δικούς της ἐτοιμάζουν τὰ προικιά, πὸν τὰ τοποθετοῦν μέσα σὲ σεντούκια.

3. Ἡ πρὸ τοῦ γάμου ἐβδομάδα.

Ἀπὸ τὸν ἀρραβώνα ἀκόμα οἱ γονεῖς τοῦ γαμπροῦ καὶ τῆς νύφης καθορίζουν τὴ μέρα τοῦ γάμου. Ὁ γάμος, πὸν λέγεται καὶ χαρά, γίνεται τρεῖς ὡς ὀκτὼ μῆνες μετὰ τὸν ἀρραβώνα καὶ ἡ συμφωνία γιὰ τὴν τέλεσὴ του θεωρεῖται ἱερή.

Τὰ νυφικὰ στέφανα ἀνταλλάσσει ὁ ἀνάδοχος τοῦ γαμπροῦ, πὸν λέγεται νουνὸς ἢ κουμπάρος. Ὄταν αὐτὸς δὲν δέχεται, τότε ὀρίζεται ἄλλος. Ὁ κουμπάρος πληρώνει στὴν ἐκκλησία ὅλα τὰ ἔξοδα τῆς τελετῆς. Βοηθὸ στὰ στεφανώματα ἔχει τὴ γυναῖκα του, πὸν λέγεται νουνά ἢ κουμπάρα. Τὴν ὥρα τῆς τελετῆς ὑπάρχουν διπλα του καὶ δύο-τρία συγγενικὰ πρόσωπα, πὸν λέγονται παρακούμπαροι. Τὸ γαμπρὸ τὸν συνοδεύει ὁ ἀδελφός του ἢ κάποιος στενός του συγγενής, πὸν λέγεται μπράτ'μος.¹ Στὴ νύφη παραστέκει ἡ παρὰνυφη, πὸν εἶναι ἀδελφὴ ἢ συγγενὴς τοῦ γαμπροῦ.

¹ μπράτιμος (=στενὸς φίλος).

Τὴν Κυριακή, ὀκτὼ μέρες πρὸ τοῦ γάμου, ἡ μητέρα τοῦ γαμπροῦ μὲ ὀκτὼ ὡς δέκα συγγένισσες ἢ γειτόνισσές της πηγαίνουν στὸ σπίτι τῆς νύφης. Στὴ νύφη φέρουν, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ δῶρα, μαύρη μπογιὰ καὶ κνά¹, γιὰ νὰ βάψῃ τὰ μαλλιά της. Στὸ σπίτι τοὺς ὑποδέχεται ἡ μητέρα τῆς νύφης, ἐνῶ ἡ ἴδια δὲν παρουσιάζεται μπροστά των. Στὸ σπίτι μένουν ἀσκετὴ ὥρα, τραγουδοῦν διάφορα τραγούδια καὶ ἐν συνεχείᾳ φεύγουν καὶ ἐπιστρέφουν στὰ σπίτια των.

Τὴν Τετάρτη, πρωτὶ-πρωτὶ, μαζεύονται στὸ σπίτι τοῦ γαμπροῦ καὶ τῆς νύφης οἱ συγγενεῖς καὶ φίλοι των μὲ ζῶα, γιὰ νὰ πάνε στὸ δάσος νὰ κόψουν ξύλα γιὰ τὸ γάμο. Οἱ σπιτικοὶ τοῦ γαμπροῦ καὶ τῆς νύφης τοὺς εἰτοιμάζουν φαγητὰ καὶ γλυκὸ κρασί, γιὰ νὰ φάνε καὶ νὰ πιοῦν στὸ δάσος. Στὸ δάσος παίρνουν καὶ διάφορα ὄργανα, γκαίντες, ταϊρέδες κ.λ.π., γιὰ νὰ γλεντήσουν μετὰ τὸ κόψιμο τῶν ξύλων. Στὸ δάσος μένουν ὅλη τὴν ἡμέρα, χοροῦν, τραγουδοῦν καὶ τὸ βράδυ ἐπιστρέφουν στὸ χωριό.

Τὴν Τετάρτη ἐπίσης τὸ ἀπόγευμα μαζεύονται στὸ σπίτι τῆς νύφης οἱ φίλες της, γιὰ νὰ τὴ βάψουν τὰ μαλλιά μὲ τὴ μαύρη μπογιὰ καὶ τὴν κνά, ποὺ εἶχε φέρεי τὴν Κυριακὴ ἢ μητέρα τοῦ γαμπροῦ. Οἱ φίλες τῆς νύφης μαζί των φέρουν καὶ μιὰ γριά, εἰδικὴ γιὰ τὴ βαφή τῶν μαλλιῶν. Ἡ γριά, καθισμένη στὴν μέση ἐνὸς δωματίου, κραταίει στὴν ἀγκαλιά της τὴ νύφη καί, ἐνῶ ρίχνει σιγὰ σιγὰ μπογιὰ καὶ κνά στὰ μαλλιά της, οἱ φίλες της, ποὺ στέκουν ὄρθιες γῦρο γῦρο, τραγουδοῦν τὸ παρακάτω τραγούδι:

«Ἐὐχῆσον με, μανούλα μου, νὰ βάλουν τὶς μπογιάδες.

— Μὲ τὴ εὐχὴ μου, κόρη μου, νὰ ζήστε νὰ προκόψτε.

— Εὐχῆσον με, πατέρα μου, νὰ βάλουν τὶς μπογιάδες.

— Μὲ τὴν εὐχὴ μου, κόρη μου, νὰ ζήστε νὰ προκόψτε.

— Εὐχῆσου με, ἀδελφούλη μου, κ.λ.π.

Μετὰ τὸ βάψιμο τῶν μαλλιῶν ἀκολουθεῖ χορὸς καὶ κατόπιν ἐπιστρέφουν στὰ σπίτια των.

Τὴν Πέμπτη γίνονται τὰ «καλέσματα», ἡ πρόσκληση δηλαδὴ τῶν συγγενῶν, φίλων καὶ γνωστῶν στὸ γάμο. Μιὰ ἢ δυὸ γυναῖκες, στενὲς συγγένισσες τοῦ γαμπροῦ, κρατῶντας ἕνα πανέρι μὲ μῆλα καὶ «γαρόφαλα»,² γυρίζουν στὸ χωριὸ καὶ καλοῦν τοὺς συγγενεῖς καὶ φίλους καὶ γνωστούς τοῦ γαμπροῦ στὸ γάμο. Πρῶτα καλοῦν τὸν παπᾶ, κατόπιν τὸ νουνό καὶ ἐν συνεχείᾳ τοὺς ἄλλους. Τὸ ἴδιο κάνουν καὶ ἀπὸ τὸ σπίτι τῆς νύφης.

Σὲ κάθε σπίτι, ὅταν προσφέρουν τὸ μῆλο καὶ τὰ «γαρόφαλα», λένε: «Τὴν Κυριακὴ νὰ ῥθῆτε στὸ γάμο τοῦ Χ.» Προσφέρουν κατόπιν οὔζο ἀπὸ

¹ κινὰ (=κόκκινη βαφή). *Η λ. τουρκικὴ çina.

² γαρόφαλον (=γαρόφαλον).

μιὰ τσότρα¹, πὺν ἔχουν μαζί των καὶ φεύγουν.

Τὴν Πέμπτη τὸ ἀπόγευμα μαζεύονται οἱ φίλες τῆς νύφης στὸ σπίτι της καὶ ἀναπιάνουν τὸ προζύμι γιὰ τὰ ψωμιά καὶ τὰ λουκούμια² τοῦ γόμου. Τὴν ἴδια ἀκριβῶς ὥρα μαζεύονται καὶ στὸ σπίτι τοῦ γαμπροῦ κορίτσια, συγγενεῖς ἢ γειτόνισσές του, καὶ ἀναπιάνουν καὶ ἐκεῖ τὸ προζύμι.

Τὴν Παρασκευή τὸ πρωῒ ἀπλώνουν τὰ προικιά στὸ σπίτι τῆς νύφης. Τὰ προικιά τ' ἀφήνουν ὡς τὸ βράδυ τοῦ Σαββάτου καὶ ὅσοι θέλουν, κυρίως κορίτσια, πηγαίνουν καὶ τὰ βλέπουν. Τὴν ἴδια ὥρα τόσο στὸ σπίτι τοῦ γαμπροῦ, ὅσο καὶ τῆς νύφης, ζυμώνουν καὶ ψήνουν τὸ ψωμί καὶ τὰ λουκούμια τοῦ γάμου. Στὸ σπίτι τῆς νύφης, γιὰ νὰ διασκεδάσουν, ντύνουν μιὰ κοπέλλα «ψευτόνυφη» καί, ἐνῶ αὐτὴ καμαρώνει ἢ προσκυνάει, οἱ ἄλλες γελοῦν καὶ τὴν πειράζουν.

Τὴν Παρασκευή τὸ ἀπόγευμα μαζεύονται οἱ φίλες τῆς νύφης στὸ σπίτι της, γιὰ νὰ τὴ λούσουν τὸ κεφάλι, πὺν εἶναι λερωμένο ἀπὸ τὴν μαύρη μπογιὰ καὶ τὴν κνά.

Ἡ νύφη κάθεται σὲ μιὰ καρέκλα στὴ μέση τῆς σάλας. Ἐνα κορίτσι, δέκα ὡς δώδεκα χρονῶν, μὲ μάνα καὶ πατέρα, ρίχνει στὰ μαλλιά της ἀπὸ χρυσὸ μπρίκι νερό, ἐνῶ οἱ φίλες της, πὺν στέκονται γῦρο, τραγουδοῦν. Ἐν συνεχείᾳ τὴ χτενίζουν, τὴ ντύνουν καὶ τὴ βάζουν νὰ καθίση στὸ δωμάτιο, πὺν εἶναι ἀπλωμένα τὰ προικιά, γιὰ νὰ τὴ βλέπουν ὅσοι ἔρχονται νὰ τὰ δοῦν.

Τὸ Σάββατο τὸ ἀπόγευμα μαζεύονται στὸ σπίτι τῆς νύφης τὰ κορίτσια, γιὰ νὰ τὴν βλέπουν. Ἡ νύφη κάθεται σὲ μιὰ καρέκλα στὴ μέση τοῦ δωματίου καὶ ἓνα ἀγόρι, ἐννέα μὲ δέκα χρονῶν, μὲ μάνα καὶ πατέρα, τὴ χτενίζει. Οἱ φίλες της, ὄρθιες γῦρο, τραγουδοῦν τὸ παρακάτω τραγούδι:

*Πλέξε με, ἀδελφούλα μου, κ' ἔλα ὀρμήνεψέ με,
πῶς θὰ πάω στὰ ξένα,
στὰ πεθερικά μου,
γιατὶ κανένα δὲν ξαίρω,
κανένα δὲν γνωρίζω,
οὔτε τὸν πεθερό μου,
οὔτε τὴν πεθερά μου.*

Μετὰ τὸ χτένισμα τὴν ὀδηγοῦν στὸ δωμάτιο μὲ τὰ προικιά.

Λίγο ἀργότερα στὸ σπίτι τοῦ γαμπροῦ μαζεύονται οἱ συγγενεῖς καὶ οἱ φίλοι του, καθὼς καὶ πολλὲς γυναῖκες καὶ κορίτσια, γιὰ νὰ πάνε στὸ σπίτι τῆς νύφης νὰ πάρουν τὰ προικιά.

¹ Ἐύλινο δοχεῖο. Τουρκικὸ *çotra*, ἰταλικὸ *ciotola*.

² Μικρὰ ψωμιάκια, πὺν τὰ ἀλείφουν μὲ μέλι καὶ τὰ προσφέρουν στοὺς καλεσμένους.

Πρῶτα πηγαίνουν ἐν πομπῇ μὲ τὰ ὄργανα μπροστὰ καὶ παίρνουν τὸν κουμπάρο καὶ τὴν κουμπάρα. Αὐτοὶ τοὺς περιμένουν στὴν ἐξώπορτα τοῦ σπιτιοῦ των, τοὺς κερνοῦν οὔζο καὶ ἐν συνεχείᾳ ὅλοι μαζί ἐπιστρέφουν καὶ πάλι στὸ σπίτι τοῦ γαμπροῦ.

Ξεκινοῦν κατόπιν γιὰ τὸ σπίτι τῆς νύφης. Μπροστὰ πηγαίνουν οἱ φίλοι τοῦ γαμπροῦ κρατῶντας ἀπὸ τὰ γκέμια κόκκινα ἢ ἄσπρα ἄλογα, στολισμένα μὲ διάφορα λουλούδια. Εἶναι τὰ ἄλογα, πὸν θὰ κουβαλήσουν τὰ προικιά. Ἀκολουθοῦν κατόπιν τὰ ὄργανα, ὁ κουμπάρος καὶ ἡ κουμπάρα, ὁ πατέρας καὶ ἡ μητέρα τοῦ γαμπροῦ, οἱ συγγενεῖς καὶ στὸ τέλος οἱ γυναῖκες καὶ τὰ κορίτσια. Ὁ γαμπρὸς παραμένει μὲ μερικoὺς φίλους του στὸ σπίτι.

Στὴν ἐξώπορτα τοῦ σπιτιοῦ τῆς νύφης τοὺς περιμένουν οἱ γονεῖς καὶ οἱ συγγενεῖς της. Μετὰ τὸ κέρασμα ὁ κουμπάρος καὶ ἡ κουμπάρα ἀνεβαίνουν στὸ δωμάτιο, γιὰ νὰ πάρουν τὰ προικιά. Οἱ φίλοι τῆς νύφης κλείνουν τὴν πόρτα καὶ τοὺς ἐμποδίζουν νὰ μποῦν, λέγοντας στὸν κουμπάρο νὰ τάξη. Ὁ κουμπάρος τάξει ἕνα ποσὸν καὶ τὰ κορίτσια τοὺς ἀνοίγουν τὴν πόρτα, ἐνῶ ὁ κουμπάρος χαιρετάει τὴ νύφη, ἡ κουμπάρα ρίχνει κουφέτα στὰ προικιά καὶ εὐχεται στὴ νύφη νὰ καλοτυχήσῃ καὶ στὰ κορίτσια νὰ καλοπαντρευτοῦν. Τὴν ὥρα, πὸν φορτώνουν τὰ προικιά στὰ ἄλογα, τὰ παιδιὰ καὶ τὰ κορίτσια χορεύουν στὴν αὐλή. Ἐπιστρέφουν ἐν συνεχείᾳ στὸ σπίτι τοῦ γαμπροῦ καὶ ἀπλῶνουν τὰ προικιά στὸ δωμάτιο, πὸν προορίζεται γιὰ τοὺς μελλονύμφους.

Στις 8 τὸ βράδυ ὁ γαμπρὸς στέλνει μὲ τὸν κουμπάρο καὶ μὲ τοὺς πιὸ στενοὺς του συγγενεῖς τὰ φορέματα στὴ νύφη. Αὐτὰ εἶναι ἕνα «κοντογούνη», τσόχινο καὶ στολισμένο μὲ μετάξι, τὸ νυφικό, μακρὸ, μεταξωτό, χρώματος γαλάζιου ἢ καφέ, τὰ τέλια, χρώματος κιτρίνου, καὶ τὰ παπούτσια. Αὐτὰ τὰ πηγαίνουν ἐν πομπῇ μὲ τὰ ὄργανα μπροστὰ στὴ νύφη. Ἀπὸ τὴ νύφη παίρνουν τὰ δῶρα γιὰ τὸ γαμπρό, πὸν εἶναι ἕνα σάβρακο, ἕνα ἐσωτερικὸ καὶ ἕνα ἐξωτερικὸ πουκάμισο, ἕνα ζευγάρι κάλτσες καὶ ἕνα μεταξωτὸ μαντήλι, καὶ τὰ φέρουν ἐν πομπῇ πάλι στὸ σπίτι τοῦ γαμπροῦ. Ἐκεῖ χορεύουν καὶ γλεντοῦν ἀρετὲς ὥρες καὶ κατόπιν διαλύονται.

4. Ἡ ἡμέρα τοῦ γάμου.

Τὴν Κυριακὴ πρῶτῃ - πρῶτῃ, τὴν ὥρα πὸν βγαίνει ὁ ἥλιος, ἡ μητέρα τοῦ γαμπροῦ πηγαίνει μόνη της στὴ βρύση καὶ παίρνει νερό, γιὰ νὰ ξυρίσουν καὶ νὰ λούσουν τὸ γυναικὸς.

Στις 10 τὸ πρῶτῃ μαζεύονται στὸ σπίτι τοῦ γαμπροῦ οἱ φίλοι του καὶ πολλὰ κορίτσια καὶ γυναῖκες, γιὰ νὰ τὸν ξυρίσουν καὶ νὰ τὸν λούσουν.

Ὁ γαμπρὸς κάθεται σὲ μιὰ καρέκλα στὴ μέση τοῦ σαλονιοῦ. Στὸ λαιμὸ του ὁ κουρέας βάζει μιὰ εἰδικὴ γιὰ ξύρισμα λεκάνη, πὸν τὴν κρατᾷ ὁ

γαμπρὸς μὲ τὸ χέρι του, καὶ ἀπὸ τὸ ταβάνι, πάνω ἀκριβῶς ἀπὸ τὸ κεφάλι τοῦ γαμπροῦ, κρεμνάει μιὰ νιπτήρα. Ἡ μητέρα τοῦ γαμπροῦ γεμίζει τὴ νιπτήρα μὲ ζεστὸ νερὸ καὶ τὴ λεκάνη μὲ νερὸ καὶ σαπουνάδα. Τὴν ὥρα, πού ὁ κουρέας ξυρίζει τὸ γαμπρό, τὰ κορίτσια τραγουδοῦν.

*Λούζεται τ' ἀρχοντόπουλο σ' ἕνα χρυσὸ λεγένι,¹
ἢ πάπια φέρνει τὸ νερὸ κ' ἢ χήνα τὸ σαποῦνι
κ' ἢ ἀδελφή του ἢ γρηγόρη φέρνει τὸ πεστεμάλι.²*

Στὸ δεύτερο ξύρισμα τὰ «παιδιά» κολοῦν νομίσματα στὸ πρόσωπο τοῦ γαμπροῦ. Τὰ νομίσματα αὐτὰ τὰ ρίχνει ὁ κουρέας μὲ τὸ πίσω μέρος τοῦ ξυραφιοῦ του στὴ λεκάνη μὲ τὸ νερὸ καὶ τὶς σαπουνάδες καὶ μετὰ τὸ ξύρισμα τὰ παίρνει. Τὸ νερὸ μὲ τὶς σαπουνάδες τὸ ρίχνει ἡ μητέρα τοῦ γαμπροῦ σὲ κρυφὸ μέρος ἢ σὲ τρεχάμενο νερὸ, γιατί φοβάται νὰ μὴ κάμουν μάγια τὸ γυιὸ της. Τὴν ὥρα, πού ξυρίζουν τὸ γαμπρό, ἡ μητέρα του κλαίει, γιατί πιστεύεται πὼς ἀπὸ τὴ στιγμή ἐκεῖνη φεύγει πιά τὸ παιδί ἀπὸ τὰ χέρια της.

Μετὰ τὸ ξύρισμα τοῦ γαμπροῦ οἱ φίλοι του τὸν ὀδηγοῦν σ' ἕνα δωμάτιο κ' ἐκεῖ τὸν ντύνουν καὶ τὸν στολίζουν. Πρῶτα τὸν βοηθοῦν νὰ φορέσῃ τὰ ἐσώρουχα, πού, ὅπως εἶπαμε παραπάνω, εἶναι δῶρα τῆς νύφης. Προτοῦ φορέσῃ τὸ ἐσωτερικὸ πουνκάμισο, τὸ θυμιατίζουν τρεῖς φορές καὶ περνοῦν κατόπιν ἀπὸ τὸ μανίκι του ἕνα ἀτσάλινο μαχαίρι καὶ ἀναμμένα κάρβουνα, γιὰ νὰ μὴ τὸν «δέσουν»³ οἱ ἐχθροὶ του. Σ' ἕνα ἀπὸ τὰ ἐσώρουχα του ἴαβουν καὶ ἕνα σταυρὸ, γιὰ νὰ φυλάγεται ἀπὸ τὰ μάγια. Ἐν συνεχείᾳ φορᾷ τὸ πουτούρι,⁴ πού εἶναι ἀπὸ μάλλινο ὕφασμα, χρώματος μαύρου ἢ καφέ, φαρδὺ πάνω καὶ στενὸ κάτω, τὸ ἀντερί,⁵ πού εἶναι κεντημένο μὲ λουλούδια, καὶ τὸ φέσι,⁶ χρώματος κοκκίνου μὲ μεταξωτὴ φούντα. Στὸ λαιμὸ του ρίχνει ἕνα μαντήλι καὶ στὸ στήθος του βάζει ἕνα λουλούδι. Σὲ μιὰ ἀπὸ τὶς τσέπες του βάζουν μιὰ κλειδαριὰ κλειδωμένη, ἕνα σβυσμένο κάρβουνο καὶ ἕνα κομμάτι ψωμί.

¹ Τουρκικὸ legen, ἴσως τὸ ἑλληνικὸ λεκάνη.

² Τὸ πεσιτάλι= (πετσέτα τοῦ μπάνιου). Τουρκικὸ pestemal.

³ Ὁ πληροφοριοδότης Θωμᾶς Ἀντύπας μὲ τρόμο διηγείται κάτι, πού συνέβη σ' ἕνα χωριανὸ τοῦ ἐδῶ καὶ 50 χρόνια. «Τὸν Κώστα, τὸ παιδί ἑνὸς πλούσιου χωριανοῦ μας», λέγει ὁ μπάμπας—Θωμᾶς, «τὸν ἔδεσε πολὺ γερὰ μιὰ γριὰ μαγίστρα, πού τὴν πλήρωσε πέντε λίρες ἕνας νέος, ἐρωτευμένος μὲ τὸ κορίτσι, πού ὁ Κώστας παντρεύτηκε. Σαραντὰ μέρες ὁ Κώστας ἐβλεπε τὴ γυναῖκα του καὶ ἔτρεμε· οὔτε ἦτο δυνατόν νὰ τὴν πλησιάσῃ. Στὰ χαμένα οἱ δικοὶ του ἔτρεχαν σὲ γιατροὺς καὶ κομπογιαννίτες. Εὐτυχῶς βρῆκαν ἕνα μάγο, γερότερο στὴν τέχνη ἀπὸ τὴν γριὰ μαγίστρα, πού κατάφερε καὶ γιάτρεψε τὸν Κώστα σὲ σαράντα μέρες.»

⁴ Ἄνδρικο πανταλόνι· τουρκικὸ potur.

⁵ Μακρὸ ἀνδρικο φόρεμα· τουρκικὸ entari.

⁶ Τουρκικὸ fes· ἀπὸ τὴν πόλη Fez, πρωτεύουσα τοῦ Μαρόκου.

Μετά τὸ ντύσιμο οἱ φίλοι του τὸν σηκώνουν ψηλά, φωνάζοντας «ἄ-
ξιος, ἄξιος» κι αὐτὸς τάξει μιὰ διασκέδαση ἢ κάτι ἄλλο. Ἐν συνεχείᾳ τὸν
ὀδηγοῦν σ' ἄλλο δωμάτιο, ὅπου τὸν περιμένουν οἱ γονεῖς, τ' ἀδελφια καὶ
οἱ στενοὶ συγγενεῖς. Σκύβει, τοὺς φιλάει τὸ χέρι κι αὐτοὶ κλαίγοντας τὸν
φιλοῦν στὸ μέτωπο.

Κατόπιν ὁ γαμπρὸς καὶ οἱ φίλοι του κάθονται στὸ τραπέζι καὶ τρῶνε
μόνον ρύζι, γιὰ νὰ «ριζώσουν».

Τὴν ὥρα, ποὺ αὐτοὶ τρῶνε, τὰ κορίτσια παίρνουν ἀπὸ τὸ σπίτι τοῦ
γαμπροῦ ἓνα μεγάλο στρογγυλὸ τσουρέκι, καὶ ἓν πομπῆ, μὲ τὰ ὄργανα μπρο-
στά, πηγαίνουν στὸ σπίτι τῆς κουμπάρας, τὴν παίρνουν καὶ ἓν συνεχείᾳ πη-
γαίνουν στὸ σπίτι τῆς νύφης. Ἡ κουμπάρα παίρνει μαζί της ἓνα ποτήρι
μὲ μέλι, σκεπασμένο μὲ μεταξωτὸ μαντήλι. Οἱ γονεῖς καὶ οἱ συγγενεῖς τῆς
νύφης, ποὺ τοὺς περιμένουν, στήνουν στὴ μέση τῆς αὐλῆς ἓνα κοφίνι. Πάνω
σ' αὐτὸ βάζει ἢ κουμπάρα τὸ τσουρέκι, τὸ ἀλείφει μὲ μέλι καί, ἐνῶ ἀπο-
μακρύνεται, τὰ κορίτσια ὁρμοῦν καὶ ἀρπάζουν ἀπὸ ἓνα κομμάτι. Αὐτὸ
τὸ βάζουν κάτω ἀπὸ τὸ μαξιλάρι τῶν καὶ ὀνειρεύονται αὐτόν, ποὺ θὰ
παντρευτοῦν.

Τὴν ὥρα, ποὺ ντύνουν τὸ γαμπρό, ντύνουν καὶ στολίζουν καὶ τὴ
νύφη στὸ δικό της σπίτι. Ἡ νύφη κάθεται σὲ μιὰ καρέκλα στὴ μέση τοῦ
δωματίου καὶ μιὰ μορφωμένη κοπέλλα τὴ ντύνει καὶ τὴ στολίζει. Οἱ φίλες
της ὄρθιες γύρο τραγουδοῦν.

*Σήμερα μιὰ, σήμερα δυό, σήμερα τρεῖς καὶ πέντε,
σήμερα πιά χωρίζεται μάνα καὶ θυγατέρα.*

Προτοῦ τῆ φορέσουν τὴν ἐσωτερικὴ φανέλλα, τὴ θυμιατίζουν τρεῖς
φορὲς καὶ περνοῦν ἀπὸ τὸ μανίκι τῆς ἀτσαλένιο μαχαίρι καὶ ἀναμμένα
κάρβουνα.

Μετά τὸ ντύσιμο καὶ τὸ στόλισμα τὴν ὀδηγοῦν στὴ σάλα, ὅπου τὴν
περιμένουν οἱ δικοὶ της. Προσκυνάει τρεῖς φορὲς, τοὺς φιλάει τὸ χέρι κι
αὐτοὶ τὴν φιλοῦν στὸ μέτωπο. Κάθεται κατόπιν μὲ τις φίλες τῆς στὸ σαλόνι,
ὡς τὴν ὥρα, ποὺ θὰ τὴν πάρουν γιὰ τὰ στεφανώματα, καὶ δέχεται τις εὐ-
χὲς τῶν συγγενῶν, φίλων καὶ γνωστῶν τῆς.

Στις 4 τὸ ἀπόγευμα ξεκινοῦν ἀπὸ τὸ σπίτι τοῦ γαμπροῦ καὶ πηγαίνουν
στὸ σπίτι τῆς νύφης, γιὰ νὰ τὴν πάρουν γιὰ τὰ στεφανώματα. Μπροστὰ
πηγαίνουν τὰ ὄργανα, ἀκολουθοῦν δύο «παραστεκόμενοι» μὲ ἄσπρες ποδιές,
ποὺ ὁ ἓνας ἀπ' αὐτοὺς κρατᾷ ἓνα δίσκο μὲ ποτήρια κι ὁ ἄλλος μιὰ τσό-
τρα μὲ κρασί, στολισμένη μὲ λουλούδια, ὁ πατέρας τοῦ γαμπροῦ μὲ δυὸ
τρεῖς στενοὺς συγγενεῖς του, ὁ γαμπρὸς, ποὺ τὸν κρατοῦν ἀπὸ τὰ χέρια τ'
ἀδελφια του, καὶ κατόπιν οἱ ἄλλοι καλεσμένοι.

Πρῶτα περνοῦν καὶ παίρνουν τὸν κουμπάρο καὶ τὴν κουμπάρα, ποὺ
τοὺς περιμένουν στὴν ἐξώπορτα τοῦ σπιτιοῦ τῶν, καὶ ἓν συνεχείᾳ τραβοῦν

γιὰ τὸ σπίτι τῆς νύφης. Ἡ μητέρα τοῦ γαμπροῦ δὲν συνοδεύει τὴν πομπή, ἀλλὰ μὲ δυὸ τρεῖς γυναῖκες πηγαίνει στὴν ἐκκλησία, ὅπου καὶ τοὺς περιμένει.

Ὅταν ἡ νύφη εἶναι ἀπὸ ἄλλο χωριό, τότε ὁ γαμπρὸς μὲ τὸν κουμπάρο, τοὺς συγγενεῖς καὶ τοὺς φίλους του, πηγαίνουν μὲ τὰ καλύτερα ἄλογα, ποὺ τὰ στολίζουν μὲ κόκκινες βελόντζες ἢ μὲ πολύχρωμα ὑφάσματα, καὶ τὴν παίρνουν ἀπὸ τὸ χωριό της. Τὸ ἄλογο τοῦ γαμπροῦ εἶναι πάντοτε κόκκινο καὶ τὴν ὥρα, ποὺ ἡ γαμήλιος πομπὴ ξεκινάει, δένουν στὸ χαλινάρι του ἓνα μαντήλι.

Ὅταν ἡ πομπὴ φθάσῃ σὲ ἀπόσταση ἐνὸς περίπου χιλιομέτρου ἀπὸ τὸ χωριό τῆς νύφης, δυὸ ἢ τρία ἄτομα, ποὺ λέγονται «χαμπερτζήδες»,¹ προπορεύονται, γιὰ νὰ δοῦν ἂν εἶναι ἕτοιμοι οἱ γονεῖς καὶ οἱ συγγενεῖς τῆς νύφης νὰ ὑποδεχθοῦν τὸ γαμπρὸ καὶ τὴ συνοδεία του. Ὁ πρῶτος ἀπὸ τοὺς «χαμπερτζήδες» κρατᾷ στὸ χέρι του μιὰ «τσιότρα» μὲ κρασί, στολισμένη μὲ πολλὰ λουλούδια.

Ἐξω ἀπὸ τὸ χωριό τῆς νύφης τοὺς περιμένουν μὲ τραγούδια οἱ γονεῖς, οἱ συγγενεῖς καὶ οἱ γνωστοί της. Τὰ παιδιά καὶ τὰ κορίτσια, ποὺ περιμένουν κι αὐτὰ, φράζουν τὸ δρόμο μὲ ξύλα καὶ σκοινιά, γιὰ νὰ μὴ περάσῃ ὁ γαμπρὸς.

Ὅταν οἱ «χαμπερτζήδες» πλησιάσουν, ἡ μητέρα τῆς νύφης δένει ἀπὸ ἓνα μαντήλι στὸ χαλινάρι τοῦ ἀλόγου των καὶ αὐτοὶ ἐν συνεχείᾳ ἐπιστρέφουν στὴν πομπή, γιὰ νὰ ἀναγγελοῦν στὸ γαμπρὸ ὅτι τοὺς περιμένουν. Ἡ πομπή, μὲ τὸ γαμπρὸ καὶ τὸν κουμπάρο μπροστά, ξεκινάει καί, ὅταν φθάσῃ στὸ φράγμα, τὰ παιδιά καὶ τὰ κορίτσια ἐμποδίζουν τὴν πομπὴ νὰ περάσῃ λέγοντας στὸ γαμπρὸ νὰ τάξῃ, δηλαδὴ νὰ δώσῃ χρήματα. Ὁ γαμπρὸς τάξει καὶ τὰ παιδιά τοὺς ἀφήνουν καὶ περνοῦν.

Ὅταν φθάσουν στὸ σπίτι, ἐνῶ τὰ ὄργανα παίζουν στὴν αὐλὴ, ὁ γαμπρὸς μὲ τὸν κουμπάρο ἀνεβαίνουν, γιὰ νὰ πάρουν τὴ νύφη. Οἱ φίλες ὁμῶς τῆς νύφης κλείνουν τὴν πόρτα καὶ δὲν τοὺς ἀφήνουν νὰ μποῦν λέγοντας στὸν κουμπάρο νὰ τάξῃ. Ὁ κουμπάρος τάξει κι αὐτὲς ἀνοίγουν τὴν πόρτα. Ὁ γαμπρὸς μπαίνει στὸ δωμάτιο μὲ τὸ δεξιὸ πόδι καὶ μπαίνοντας αὐτὸς μὲν προσπαθεῖ νὰ πατήσῃ τὸ δεξιὸ πόδι τῆς νύφης, ἡ δὲ νύφη τὸ δεξιὸ τοῦ γαμπροῦ. Ὅποιος πατήσῃ τὸ πόδι τοῦ ἄλλου εἶναι δυνατώτερος καὶ ὁ ἄλλος μετὰ τὸ γάμο ῥέπει νὸ ὑπακούῃ σ' αὐτόν.

Ἐν συνεχείᾳ μπαίνει στὸ δωμάτιο ἡ μητέρα τῆς νύφης, ἔχοντας μιὰ πίττα στὸ κεφάλι της. Οἱ φίλες τῆς νύφης ὀρμοῦν πάνω της καὶ προσπαθοῦν νὰ ἀρπάξουν ἀπὸ τὸ ταψὶ ἓνα κομμάτι πίττα. Πιστεύουν πὼς αὐτὴ, ποὺ θὰ ἀρπάξῃ καὶ θὰ φάῃ πρῶτὴ τὴν πίττα, αὐτὴ θὰ παντρευτῇ καὶ νωρίτερα ἀπὸ τὶς ἄλλες.

¹ Χαμπάρι (=εἰδηση). Τουρκικὸ haber.

Ὁ κουμπάρος κατόπιν, κρατῶντας ἀπὸ τῆ μιὰ ἄκρη ἓνα μαντήλι καὶ δίνοντας τὴν ἄλλη στὸ γαμπρὸ καὶ στὴ νύφη νὰ τὴν κρατήσουν, τοὺς παίρνει καὶ τοὺς ὀδηγεῖ στὸ σαλόνι, ὅπου βρίσκονται οἱ γονεῖς, τ' ἀδέλφια καὶ οἱ συγγενεῖς τῆς νύφης. Ἡ νύφη ἐκεῖ τοὺς ἀποχαιρετᾶται.

Πρῶτα πηγαίνει στὸν πατέρα της, προσκυνᾷ τρεῖς φορὲς, τοῦ φιλάει τρεῖς φορὲς τὸ δεξιὸ τοῦ χέρι, ξαναπροσκυνᾷ καὶ κατόπιν ξαναφιλάει πρῶτα τὸ δεξιὸ χέρι, ὕστερα τὸ ἀριστερὸ καὶ πάλι τὸ δεξιόν. Τὸ ἴδιο κάμνει καὶ στὴ μητέρα της καὶ στοὺς ἄλλους στενεύς της συγγενεῖς. Τὴν ὥρα, πού τοὺς ἀποχαιρετᾶται, τῆς δίνουν διάφορες εὐχές, ὅπως «νὰ ζήσετε» ἢ «καλὴ ἀγάπη νὰ ἔχετε».

Ὅταν βγῆ ἀπὸ τὸ σπίτι, γυρίζει, προσκυνᾷ τρεῖς φορὲς καὶ χύνει κρασί ἀπὸ ἓνα ποτήρι. Τὴν ὥρα, πού περνᾷ τὸ κατώφλι, τῆς ρίχνουν κουφέτα καὶ καρφώνουν στὴ γῆ ἓνα καρφί. Οἱ φίλες της ἐν τῷ μεταξὺ τραγουδοῦν τὸ παρακάτω τραγούδι:

*Ἀφήνω γειὰ στὸ μαχαλᾶ, χαρὰ στὰ παλληκάρια,
ἀφήνω καὶ στὴ μάνα μου τρία γυαλιὰ φαρμάκι,
τὸ ἓνα νὰ πίνῃ τὸ πρωτὶ, τὸ ἄλλο τὸ μεσημέρι,
τὸ τρίτο τὸ φαρμακερό, νὰ πίνῃ, ὅταν πλαγιαίξῃ.*

Ξεκινοῦν κατόπιν γιὰ τὴν ἐκκλησία. Μπροστὰ πηγαίνει ὁ κουμπάρος, ἀκολουθεῖ ὁ γαμπρός, πού τὸν κρατοῦν οἱ «παράγαμπροι», ἐν συνεχείᾳ ἢ νύφη, πού τὴν κρατοῦν κι αὐτὴν οἱ φίλες της, καὶ στὸ τέλος οἱ ἄλλοι συγγενεῖς, φίλοι καὶ γνωστοί.

Ἄν στὸ δρόμο συναντήσουν ἄλλη γαμήλιο πομπή, οἱ νύφες κρῦβονται, γιὰ νὰ μὴ δῆ ἢ μιὰ τὴν ἄλλη. Οἱ κοπέλλες δηλαδὴ τῆς μιᾶς πομπῆς κυκλώνουν τὴ μιὰ νύφη, ὥσπου νὰ περάσῃ ἢ ἄλλη. Ἄν ὅμως, σπάνιο πρᾶγμα, ἢ μιὰ νύφη δῆ τὴν ἄλλη, ἀλλάζον νομίσματα. Κάθε νερό, πού θὰ συναντήσουν, ἢ νύφη τὸ ἀσημῶνει, ρίχνει δηλαδὴ μέσα σ' αὐτὸ ἓνα νόμισμα.

Στὴν πόρτα τῆς ἐκκλησίας ἢ πομπὴ σταματᾷ καὶ ἡ νύφη προσκυνᾷ τρεῖς φορὲς. Ὁ ἱερέας, πού περιμένει τοὺς μελλονύμφους στὴν πόρτα, παίρνει πρῶτα τὸ γαμπρὸ καὶ τὸν ὀδηγεῖ στὸ κέντρο τῆς ἐκκλησίας. Ἐν συνεχείᾳ, ἀφοῦ πάρῃ καὶ ὀδηγήσῃ δίπλα στὸ γαμπρὸ καὶ τὴ νύφη, τοὺς ὀψάται ἂν θέλουν νὰ παντρευτοῦν.

Τὰ στέφανα, πού εἶναι ἀσημένια ἢ ἐπίχρυσα, εἶναι τῆς ἐκκλησίας. Τὸ ποτήρι μὲ τὸ κρασί τὸ φέρνει ὁ κουμπάρος. Ἄπ' αὐτὸ πίνουν τρεῖς φορὲς ὁ γαμπρός, τρεῖς ἢ νύφη καὶ τὸ ὑπόλοιπο ὁ κουμπάρος. Μετὰ τὸ κρασί ἢ κουμπάρα προσφέρει στὸ γαμπρὸ καὶ στὴ νύφη ἀπὸ ἓνα λουκούμι. Λουκούμια δίνονται καὶ στοὺς ἄλλους καλεσμένους.

Τὴν ὥρα, πού ὁ ἱερέας βάζει τὰ στέφανα στοὺς νεονύμφους, ἢ κουμπάρα ρίχνει στὴν πλάτη των «τόπια» ὑφάσματος. Στὸ χορὸ τοῦ Ἡσαΐα τοὺς

χαίρουν μὲ «μπιλιὰ», πού εἶναι ἀνακατεμένα μὲ ὄρζι καὶ κοριθάρι. Τὰ «μπιλιὰ» τὰ μαζεύουν οἱ νέοι καὶ οἱ νέες καὶ τὰ βάζουν κάτω ἀπὸ τὸ μαξιλάρι τοῦ κρεβατιοῦ των, γιὰ νὰ δοῦν στὸν ὕπνο των ποῖον ἢ ποιά θὰ παντρεφτοῦν. Ἐὰν ὁ κουμπάρος χτυπήσῃ τὰ στέφανα τὴν ὥρα τῆς στέψεως, εἶναι κακὸ σημάδι. Οἱ νεόνυμφοι ἢ δὲν θὰ ζήσουν καλὰ ἢ θὰ χωρίσουν. Μετὰ τὸ χαιρετισμὸ ἢ μητέρα τοῦ γαμπροῦ δὲν παραμένει στὴν ἐκκλησία, γιὰ νὰ δεχθῇ τὰ συγχαρητήρια τῶν καλεσμένων, ἀλλὰ, ἀφοῦ πάρῃ τὸ ὕψασμα, πού ἦταν στοὺς ὄμους τοῦ γαμπροῦ καὶ τῆς νύφης, ἐπιστρέφει στὸ σπίτι της καὶ ἐτοιμάζει τρία ψωμιά, μιὰ στάμνα μὲ νερὸ καὶ μιὰ ποδιά.

Τὶς λαμπάδες, πού κρατοῦσαν στὴν ἐκκλησία ὁ γαμπρὸς καὶ ἡ νύφη, τὶς παίρνει μετὰ τὴ στέψη ἕνα κοριτσάκι καὶ τὶς φέρνει ἀναμμένες στὸ σπίτι τοῦ γαμπροῦ, ὅπου ἡ μητέρα του τὶς σβήνει μέσα σ' ἕνα ποτήρι μὲ κρασί καὶ τὶς τοποθετεῖ στὸ εἰκονοστάσι. Αὐτὲς ὕστερα ἀπὸ δεκαπέντε μέρες τὶς ἐπιστρέφουν στὴν ἐκκλησία.

Μετὰ τὴν στέψη οἱ νεόνυμφοι καὶ ὅλοι οἱ καλεσμένοι, μὲ τὰ ὄργανα μπροστά, ἐπιστρέφουν ἐν πομπῇ στὸ σπίτι τοῦ γαμπροῦ. Ὅταν φθάσουν κοντά, τραγουδοῦν :

*Ἄνοιξε, μάνα, ἄνοιξε,
στρωσε διπλὰ τὰ στρώματα,
διπλὰ καὶ τὰ παπλώματα,
ὁ γυῖός σου φέρνει πέρδικα.*

Στὴν ἐξόπορτα ἡ νύφη προσκυνάει τρεῖς φορὲς καὶ κατόπιν μπαίνει πατωῖνας σὲ ἕνα ἀλετροσίδηρο. Σ' αὐτὸ πατοῦν καὶ ὅλοι οἱ ἄλλοι, πού ἐν συνεχείᾳ μπαίνουν. Στὴν ἐσωτερικὴ πόρτα τὴν περιμένει ἡ πεθερὰ της. Μπροστά της ἡ νύφη προσκυνάει τρεῖς φορὲς καὶ τῆς φιλάει τὸ χέρι καὶ στοὺς ὄμους. Ἡ πεθερὰ τὴν φιλάει καὶ αὐτὴ καὶ κατόπιν τῆς κρεμνάει στὸ λαιμὸ τὸ φλουρί, τῆς δένει τὴν ποδιά, τῆς δίνει στὸ δεξιὸ χέρι τὸ σταμνὶ μὲ τὸ νερὸ καὶ τέλος βάζει στὴν ποδιά της τὰ τρία ψωμιά. Ἀνεβαίνοντας ἡ νύφη στὸ δωμάτιό της χύνει στὴ σκάλα τὸ νερὸ μὲ τὸ σταμνὶ καὶ στὸ τελευταῖο σκαλοπάτι τὸ σπάνει. Ἄν αὐτὸ σπάσῃ, πιστεύουν πὼς ἡ νύφη εἶναι παρθένος. Ἐν συνεχείᾳ ἡ πεθερὰ δίνει στὴ νύφη ἕνα φλυτζάνι μὲ μέλι καὶ ἡ νύφη μπαίνοντας στὸ νυφικό της δωμάτιο ἀλείφει μ' αὐτὸ τὴν πόρτα. Μετὰ τὴν νύφη μπαίνει στὸ δωμάτιο ὁ γαμπρὸς, ὁ κουμπάρος καὶ οἱ ἄλλοι συγγενεῖς. Οἱ ὑπόλοιποι καλεσμένοι κάθονται στὸ σαλόνι.

Μετὰ τὸ κέρασμα μιὰ φίλη τῆς νύφης φέρνει καὶ δίνει στὸν κουμπάρο ἕνα κλωνάρι δάφνης. Κρατῶντας αὐτὸ ὁ κουμπάρος βγαίνει καὶ κάθεται στὴ σάλα. Ὅστερα ἀπὸ λίγο βγαίνει καὶ ἡ νύφη. Ὁ κουμπάρος σηκώνει τὰ τέλια ἀπὸ τὸ πρόσωπό της καὶ τὰ ῥίχνει πρὸς τὰ πίσω. Τὴν ὥρα, πού ὁ κουμπάρος «ἀνοίγει» τὰ τέλια, οἱ φίλοι τοῦ γαμπροῦ σφίγγουν μ' ἕνα

μαντήλι τὸ λαιμό του, ὥσπου νὰ τάξει ἕνα ψητὸ ἀρνὶ ἢ μία διασκέδαση. Ἐν συνεχείᾳ ἡ πεθερὰ δίνει στὴ νύφη ἕνα μπρίκι μὲ νερὸ κι αὐτὴ ὀίχνει ἀπ' αὐτὸ νερὸ στὸν κουμπάρο νὰ πλυθῆ. Τὰ παιδιὰ καὶ τὰ κορίτσια ὄμως ὀίχνουν στάχτη στὰ χέρια του, ὥσπου καὶ πάλι τάξει.

Ἀκολουθεῖ κατόπιν χορὸς μὲ ὄργανα. Πρῶτος χορεύει ὁ κουμπάρος καὶ ἐν συνεχείᾳ ἡ νύφη, ὁ γαμπρός, τὰ πεθερικά καὶ οἱ ἄλλοι συγγενεῖς καὶ γνωστοί.

Μετὰ τὸ χορὸ τὰ ὄργανα, ἀφοῦ συνοδέψουν τὸν κουμπάρο καὶ τοὺς γονεῖς τῆς νύφης στὰ σπίτια των, ἐπιστρέφουν στὸ σπίτι τοῦ γαμπροῦ καὶ ξεκουράζονται.

Ὅταν φύγουν ὅλοι, μιὰ γριὰ «προποστέφανη», ἔμπιστη τῆς οἰκογενείας, παίρνει τοὺς νεόνυμφους καὶ τοὺς ὀδηγεῖ σ' ἕνα δωμάτιο, ὅπου εἶναι στρωμένο τὸ τραπέζι. Τὸ μόνο φαγητὸ πάνω σ' αὐτὸ εἶναι τὸ ῥύζι, γιὰ νὰ φάνε ἀπ' αὐτὸ οἱ νεόνυμφοι καὶ νὰ ῥιζώσουν. Ἡ γριὰ τοὺς δίνει τὴν πρώτη κουταλιὰ καὶ ἐν συνεχείᾳ τρῶνε μόνοι των.

Τὸ βράδυ στὸ σπίτι τοῦ γαμπροῦ ἀκολουθεῖ γλέντι. Ὅταν οἱ νεόνυμφοι τελειώσουν τὸ φαγητὸ, τὰ ὄργανα πηγαίνουν καὶ παίρνουν πρῶτα τὸν κουμπάρο καὶ ὕστερα τοὺς γονεῖς καὶ συγγενεῖς τῆς νύφης καὶ τοὺς συνοδεύουν στὸ σπίτι τοῦ γαμπροῦ. Ὁ κουμπάρος φέρνει μαζί του ψητὰ ἀρνιά καὶ γλυκίσματα. Οἱ νεόνυμφοι τοὺς ὑποδέχονται στὴν ἐξώπορτα τοῦ σπιτιοῦ των καὶ τοὺς ὀδηγοῦν στὰ καλοστρωμένα δωμάτια.

Στρώνονται κατόπιν τὰ τραπέζια καὶ σερβίρονται τὰ φαγητὰ τοῦ γαμπροῦ. Οἱ νεόνυμφοι δὲν κάθονται στὸ τραπέζι. Κάπου - κάπου τὸ φαγητὸ διακόπτεται καὶ οἱ καλεσμένοι τραγουδοῦν. Ἐνα ἀπὸ τὰ τραγούδια εἶναι καὶ τὸ παρακάτω·

*Γιὰ δέστε με πῶς στέκομαι, σὰν ξένος, σὰν διαβάτης·
ὅποιος περάση καὶ μὲ δῆ, θαρρεῖ ντέρτι δὲν ἔχω,
μὰ ἐγὼ ἔχω ντέρτι στὴν καρδιά, στὰ χεῖλη μου φαρομάκι.*

Ὑστερα ἀπὸ τὰ φαγητὰ τοῦ γαμπροῦ σερβίρονται τὰ ψητὰ ἀρνιά τοῦ κουμπάρου. Ὁ κουμπάρος παίρνει τὸ κόκκαλο τοῦ πσινοῦ ποδιοῦ, τὸ τυλίγει σὲ μιὰ πετσέτα καὶ προσπαθεῖ νὰ τὸ σπᾶση. Ἄν τὸ σπᾶση, πιστεύουν πὼς ἡ νύφη εἶναι παρθένος. Ἐν συνεχείᾳ μπαίνει ἡ ἀρχιμαγειρίσση κρατῶντας τὴ μεγάλη κουτάλα. Ἀρχίζοντας ἀπὸ τὸν κουμπάρο περνáει ἀπ' ὄλους τοὺς καλεσμένους κι αὐτοὶ ὀίχνουν χρήματα μέσα στὴν κουτάλα. Αὐτὰ τὰ παίρνει ἡ ἀρχιμαγειρίσση καὶ τὰ μοιράζεται μὲ τὶς γυναῖκες, πού βοήθησαν στὴν ἐτοιμασία τῶν φαγητῶν.

Μετὰ τὸ φαγητὸ ἀρχίζει ὁ χορὸς μὲ ὄργανα καὶ τραγούδια. Τότε λέγεται καὶ τὸ παρακάτω τραγούδι·

*Γιὰ φάτε, πιέτε, βρὲ παιδιά, χαρῆτε, νὰ χαροῦμε,
σ' αὐτὸν τὸν χρόνον τὸν καλὸν, τὸν ἄλλο ποιὸς τὸ ξαίρει,
γιὰ ζοῦμε, γιὰ πεθαίνουμε, γιὰ σ' ἄλλον κόσμον πάμε.*

Μετὰ τὸ γλέντι πρῶτος φεύγει ὁ κουμπάρος. Τὰ ὄργανα τὸν συνοδεύουν ὡς τὸ σπίτι του καὶ ἐν συνεχείᾳ ἐπιστρέφουν καὶ συνοδεύουν καὶ τοὺς γονεῖς τῆς νύφης στὸ δικό των.

Ὅταν ὅλοι φύγουν, ἡ πρωτοστέφανη γιὰ στρώνει τὸ νυφικὸ κρεβάτι καὶ ὀδηγεῖ σ' αὐτὸ τοὺς νεονύμφους. Κάθεται λίγο μαζί των, τοὺς λέει τί πρέπει νὰ κάμουν καὶ ἐν συνεχείᾳ βγαίνει ἀπὸ τὸ δωμάτιο καὶ περιμένει ἕξω ἀπὸ τὴν πόρτα. Ἄν αὐτοὶ ἀργήσουν, ἡ γιὰ χτυπάει τὴν πόρτα καὶ τοὺς φωνάζει «ἀκόμα, ἀκόμα;...» Ὅταν τελειώσουν, ὁ γαμπρὸς ἀνοίγει τὴν πόρτα καὶ ἡ γιὰ μπαίνει, γιὰ νὰ δῆ τὰ σημάδια, ἂν δηλαδὴ ἡ νύφη εἶναι παρθένος ἢ ὄχι. Ἄν συμβαίνει τὸ πρῶτο, ἡ γιὰ βγαίνει ἀπὸ τὸ δωμάτιο καὶ σπάζει ἕνα μπουκάλι ἢ μιὰ στάμνα, γιὰ νὰ καταλάβουν οἱ γονεῖς τοῦ γαμπροῦ ὅτι ἡ νύφη τῶν εἶναι παρθένος. Ἄν ὄχι, δὲν σπάζει τίποτα, καλεῖ ἰδιαιτέρως τοὺς γονεῖς τοῦ γαμπροῦ καὶ τοὺς λέει τὰ δυσάρεστα νέα.

Ὅταν τὰ «σημάδια» εἶναι καλὰ, οἱ νεόνυμφοι ντύνονται καὶ βγαίνουν στὸ σαλόνι, ὅπου τοὺς περιμένουν οἱ σπιτικοὶ των. Ἐκεῖ ἡ νύφη χύνει ἀπὸ εἰδικὸ «μπρῖκι» νερὸ σ' ὅλους μὲ τὴ σειρά νὰ πλυθοῦν καὶ τοὺς δωρίζει ἀπὸ ἕνα προσόψιο τῆς προίκας τῆς νὰ σκουπισθοῦν. Κατόπιν τοὺς κερνάει οὔζο, γλυκὸ καὶ καφὲ καὶ ὅλοι ἐν συνεχείᾳ πηγαίνουν νὰ κοιμηθοῦν.

5. Τὰ μετὰ τὸν γάμον.

Τῆ Δευτέρα, πρῶτῃ - πρῶτῃ, ἡ ἀρχιμαγειρίσσα παίρνει ἕνα μπουκάλι μὲ οὔζο, στολισμένον μὲ λουλούδια καὶ τέλια, ὄχι νὰ μέσῃ ζάχαρη καὶ πηγαίνει στὸν κουμπάρο, στοὺς γονεῖς τῆς νύφης καὶ στοὺς στενοὺς συγγενεῖς, γιὰ νὰ διαλαλήσῃ τὸ εὐχάριστο γεγονός, ὅτι ἡ νύφη ἦτο παρθένος. Κερνάει σ' ὅλους οὔζο καὶ αὐτοὶ τῆς δίνουν δῶρα γι' αὐτὴν καὶ γιὰ τὴν νύφη. Φορτωμένη δῶρα, ἐπιστρέφει ἐν συνεχείᾳ στὸ σπίτι τοῦ γαμπροῦ.

Τῆ Δευτέρα ἐπίσης τὸ πρῶτῃ μαζεύονται στὸ σπίτι τοῦ γαμπροῦ, τῆς νύφης καὶ τῆς κουμπάρας οἱ γυναῖκες καὶ ἐτοιμάζουν διάφορα γλυκίσματα. Ἀπὸ τὰ παίρνουν καὶ λίγο ἀργότερα μαζεύονται στὸ σπίτι τοῦ γαμπροῦ καὶ τὰ τρώγουν.

Ὅταν φύγουν οἱ γυναῖκες, μαζεύονται στὸ σπίτι τοῦ γαμπροῦ οἱ φίλοι του. Σ' αὐτὸ ἔρχονται καὶ τὰ ὄργανα καὶ γιὰ ἀρκετὲς ὥρες διασκεδάζουν. Ἐν συνεχείᾳ, ἐν πομπῇ καὶ μὲ τὰ ὄργανα μπροστά, ἔχοντας στὴ μέση τὸν γαμπρό, γυρίζουν σ' ὅλο τὸ χωριό.

Τῆ Δευτέρα τὸ βράδυ μετὰ τὸ φαγητὸ ὁ πατέρας τοῦ γαμπροῦ μπροστά σ' ὅλη τὴν οἰκογένεια δίνει στὸ γιουὶ του ἕνα τσιγάρο νὰ καπνίσῃ.

Αὐτὸ σημαίνει πὸς ἀπὸ τῆ στιγμῆ ἐκείνη ὁ γαμπρὸς εἶναι ἐλεύθερος νὰ κα-
πνίξῃ μπροστὰ τοὺς γονεῖς του.

Τὴν Τετάρτη τὸ ἀπόγευμα μαζεύονται στὸ σπίτι τοῦ γαμπροῦ οἱ φίλες τῆς νύφης, γιὰ νὰ τὴν πᾶν στὴ βρύση. Ἡ νύφη φοράει τὸ νυφικό της φόρεμα, κρεμνάει τὰ τέλια στὴ δεξιὰ μεριὰ καὶ παίρνει στὸ χέρι της μιὰ στάμνα. Ἄργα τὸ ἀπόγευμα ξεκινᾷ γιὰ τὴ βρύση. Μπροστὰ πηγαίνουν τὰ ὄργανα, ἀκολουθεῖ ἡ νύφη, πού τὴν κρατᾷ ἡ ἀδελφὴ τοῦ γαμπροῦ ἢ μιὰ φίλη της, καὶ ἐν συνεχείᾳ τὰ ἄλλα κορίτσια. Στὴ βρύση ἡ νύφη προσκυνᾷ τρεῖς φορὲς καὶ ὀίχνει στὸ νερὸ νομίσματα. Αὐτὰ, ὅταν ἡ νύφη φύγῃ, τὰ μαζεύουν τὰ παιδιά. Κατόπιν γεμίζει τὴ στάμνα, ὀίχνει σ' ὅλα τὰ κορίτσια νὰ πλυθοῦν, τὴν ξαναγεμίζει καὶ ἐν πομπῇ ἀπὸ ἄλλο τώρα δρόμο ἐπιστρέφουν στὸ σπίτι. Ἄπ' ὅπου ἡ νύφη περνᾷ, οἱ γυναῖκες καὶ τὰ κορίτσια βγαίνουν στὰ παράθυρα καὶ στίς πόρτες καὶ τίς ὀίχνουν ὄξι, γιὰ νὰ ὀιζώσῃ. Ὅταν φθάσουν στὸ σπίτι, ὀίχνει στὸν πεθερὸ καὶ στὴν πεθερὰ της νερὸ νὰ πλυθοῦν καὶ τοὺς κερνάει γλυκὸ καὶ καφέ. Ἀκολουθεῖ ἐν συνεχείᾳ γλέντι ὡς τὰ μεσάνυχτα.

Τὸ Σάββατο τὸ ἀπόγευμα γίνονται τὰ «ἀποστροφίκια», ἐπιστρέφει δηλαδὴ ἡ νύφη στὸ πατρικό της σπίτι. Μαζὶ της ἔρχεται καὶ ὁ γαμπρός. Στὴ μητέρα της φέρνει δῶρο μιὰ πίττα, ἓνα τσουρέκι καὶ μιὰ τσότρα μὲ κρασί. Ἄργα τὸ ἀπόγευμα ὁ πατέρας τῆς νύφης παίρνει τὸ γαμπρὸ καὶ βγαίνουν βόλτα, ἐνῶ ἡ νύφη καὶ ἡ μητέρα της πηγαίνουν ἐπισκέψεις σὲ συγγενικά των σπίτια.

Τὴν Κυριακὴ τὸ πρῶτ ἡ μητέρα τοῦ γαμπροῦ περνᾷ κι ἀπὸ τὸ σπίτι τῶν γονέων τῆς νύφης, παίρνει τὸ γαμπρὸ, τὴ νύφη καὶ τοὺς γονεῖς της καὶ πηγαίνουν στὴν ἐκκλησία. Μετὰ τὴν ἐκκλησία ἡ μητέρα τοῦ γαμπροῦ καὶ ἡ νύφη κάνουν ἐπισκέψεις σὲ συγγενικά των σπίτια, ὅπου δωρίζουν στὴ νύφη διάφορα μικροαντικείμενα, πηρούνια, κουτάλια, φλυτζάνια κ.λ.π.

Τὴ δευτέρῃ Κυριακῇ μετὰ τὸ γάμο ἡ μητέρα τοῦ γαμπροῦ, ἡ μητέρα τῆς νύφης καὶ ἡ κουμπάρα ἐτοιμάζουν γλυκὰ κόλλυβα καὶ μαζὶ μὲ τοὺς νεονύμφους τὰ πηγαίνουν στὴν ἐκκλησία. Μετὰ τὸ «πιστεύω» ὁ ἐπίτροπος τῆς ἐκκλησίας κρατῶντας μιὰ ἀναμμένη λαμπάδα, πηγαίνει τὸ δίσχο στὸς νεονύμφους κι αὐτοὶ ὀίχνουν χρήματα. Ὁ ἱερέας στὸ τέλος τῆς ἐκκλησίας διαβάζει τὰ κόλλυβα καὶ ἐν συνεχείᾳ, ἐνῶ ἡ νύφη φιλάει τὸ χέρι τοῦ καθενός, ἡ μητέρα της, ἡ μητέρα τοῦ γαμπροῦ καὶ ἡ κουμπάρα ἀκολουθοῦν καὶ μοιράζουν τὰ κόλλυβα.

Προτοῦ χρονίση ἡ νύφη, δὲν πηγαίνει σὲ κηδεῖες οὔτε σὲ μνημόσυνα. Ἐπίσης τόσο στὸ πατρικό της σπίτι, ὅσο καὶ στὸ δικό της, δὲν βάζουν κλώσσα.